

Het vroegste Latijnse humanistische epithalamium in Engeland

door

GODELIEVE TOURNOY-THOEN

De massale terugkeer naar de antieke bronnen, gepaard met de nieuwe levenshouding in de Renaissance bracht de heropbloei mee van een aantal genres, die tijdens de middeleeuwen geheel in de vergetelheid geraakt waren. Het meest in onbruik geraakte genre was ongetwijfeld het epithalamium, en het is precies dit genre dat vanaf de vijftiende tot en met de zeventiende eeuw grote populariteit in gans Europa zal oogsten.

Het huwelijkslied wortelt in de Griekse literatuur (de benaming zelf stamt trouwens uit het Grieks). Sappho's verzameling epithalamia, die slechts fragmentair bewaard gebleven is, vormde de aanzet voor een lange en bloeiende traditie in de oudheid¹, die haar volle ontplooiing kende in de gouden eeuw met de lyrische epithalamia van Catullus (*carm.* 61 en 62) en diens epische zang op de echtverbintenis van de sterveling Peleus met de godin Thetis (*carm.* 64). Met Statius sloeg het genre een andere richting in: Statius gaf in zijn huwelijkslied voor de dichter Arruntius Stella met de mooie Violentilla gestalte aan de mythologische voorgeschiedenis van dit huwelijk. De epithalamia van de latere oudheid, nl. die van Ausonius, Claudianus, Luxorius en Sidonius Apollinaris, liepen eerder in het spoor van Statius dan van Catullus. Met het bruidslid dat Venantius Fortunatus in 567 dichtte voor het huwelijk van de westgotische prinses Brunhilde met Sigebert van Austrasië dooft de traditionele beoefening van het genre vrijwel uit.

In de middeleeuwen werd de benaming „epithalamium” nog wel behouden voor allegorische transposities van het genre, die hoofdzakelijk de vereniging van Christus met zijn Kerk tot object hadden, of uitingen waren van de verering voor de Heilige Maagd. De klassieke voorbeelden werden verdrongen door de overwegende invloed van het Hooglied en van psalm 44 (*Eruclavit cor meum*)².

1. Een overzicht van de antieke huwelijksliteratuur vindt men o.m. bij Virginia Tufte, *The Poetry of Marriage. The Epithalamium in Europe and its Development in England*, University of Southern California Studies in Comparative literature, II (Los Angeles, 1970), pp. 21-70.

2. Tufte, *The Poetry*, pp. 71-85.

Het is de verdienste van het Italiaanse Quattrocento geweest het huwelijkslied in zijn klassieke eigenheid te rehabiliteren. Het grote succes van het genre in Italië kadert begrijpelijkerwijze in het algemene herstel van de klassieke literatuur, en daarbij wordt het nog geruggesteund door de hoofdzakelijk stedelijke structuren in Italië en door de opkomst van een invloedrijke burgerij, die in het huwelijkslied de ideale literaire verwoording zag van haar opvattingen over de familie en het gezin als hoek- en bouwsteen van de maatschappij³.

De eerste Latijnse humanistische huwelijksliederen werden voorafgegaan in de tijd door geleerde prozaredevoeringen, die door de auteurs ook vaak „epithalamium” genoemd werden, en waarin vooral het politiek en maatschappelijk belang van het huwelijk in casu benadrukt werd. Het vroegst bekende specimen is de „oratio” die de abt van S. Ambrogio te Milaan, Antonio Ricci, afleverde voor de verloving van Filippo Maria Visconti met Maria van Savoie in 1427. Vooral Francesco Filelfo maakte er een gewoonte van voorname huwelijken te vereren met een dergelijke rede.

Uit het nog vrij bescheiden aantal metrische epithalamia, dat in de tweede helft der vijftiende eeuw in Italië gekomponreed werd en tot ons gekomen is, wekken enkele speciaal de interesse: het lange gedicht dat Naldo Naldi schreef voor het huwelijk van Annibale Bentivoglio met Beatrice d'Este in 1487; het descriptieve epithalamium van Gabriele Altilio voor het huwelijk van Isabella van Aragon met Gian Galeazzo Sforza (1489); en niet in het minst de epithalamia van Giovanni Gioviano Pontano: terwijl Pontano nl. in die voor zijn dochters nog maar zijdelings het erotisch aspekt durft beroeren, maant hij in dat voor Giovanni Brancati het jonge paar onbevange aan de genoegens van de huwelijksnacht te smaken. Daarmee introduceert hij een nieuw aspekt in het genre, dat een integrerend bestanddeel zal vormen van een aanzienlijk aantal huwelijksgedichten, zowel in het Latijn als in de volkstalen, in de twee volgende eeuwen⁴.

* * *

3. De relaties tussen de opbloeiende huwelijksliteratuur en het sociaal kader worden gelegd in het uitstekende artikel van L. Forster, „Conventional Safety Valves: Alba, Pastourelle and Epithalamium”, in *Lebende Antike. Symposium für Rudolf Sühnel*, edd. H. Meller - H. J. Zimmermann (Berlin, 1967), pp. 120-138.

4. In zijn voorschriften omtrent het huwelijksgedicht legt J. C. Scaliger, *Poetices libri septem*, lib. III, c. 101 de klemtoon op de beschrijving van de wederzijdse begeerte van bruid en bruidegom, en onbeschaamde toespelingen op de huwelijksnacht sluit hij niet uit. Cf. J. C. Scaliger, *Poetices libri septem*. Faksimile-Neudruck der Ausgabe von Lyon 1561 mit einer Einleitung von A. Buck (Stuttgart - Bad Cannstatt, 1964), pp. 150-155.

In de laatste decennia van de vijftiende eeuw zwermden een aantal Italiaanse humanisten, die in eigen land niet aan hun trekken kwamen, over gans Europa uit, op zoek naar een maecenas. Een aantal onder hen benutte het huwelijkslied, dat in Italië zowat een onontbeerlijk statussymbool aan het worden was bij voorname huwelijken, als middel om de gunst van vorsten en vooraanstaanden te winnen of te behouden.

In Frankrijk introduceerde Gian Michele Nagonio zich in 1498 bij Lodewijk XII met een epithalamium ter gelegenheid van diens huwelijk met Anna van Bretagne⁵. Hetzelfde epithalamium, met natuurlijk de nodige retouches, droeg hij trouwens ook op aan Filibert van Savoie bij diens echtverbintenis met Margareta van Oostenrijk in december 1501; en nog eens aan Francesco della Rovere, neef van paus Julius II, die in 1505 huwde met Eleonora Gonzaga.

Fausto Andrelini, de Italiaanse hofdichter in dienst van Lodewijk XII, huldigde in 1506 de verloving van de kleine prinses Claude de France met de latere koning Frans I, in een gedicht waarin vooral het politiek belang van het gebeuren benadrukt werd.

Eén van de eerste, zoniet het allereerste epithalamium dat door een Italiaan op vreemde bodem voor een vorstenhuwelijk geschreven werd, is dat van Giovanni Gigli, pauselijk ontvanger in Engeland. Aanleiding voor dit huwelijkslied vormde de echtverbintenis van Hendrik VII met Elizabeth van York op 18 januari 1486.

Giovanni Gigli werd omstreeks 1434 te Brugge geboren uit Italiaanse ouders, afkomstig uit Lucca. Zijn vader dreef vanuit Vlaanderen handel op Engeland, en hij vestigde zich tijdens Giovanni's kinderjaren in Londen⁶. Daar werd de jonge Gigli blijkbaar geschoold onder Italiaanse leermeesters. Uit een brief die hij later stuurde aan de gezagdragers van de universiteit van Oxford, blijkt dat Gigli aan deze beroemde hogeschool gestudeerd heeft. De titel „utriusque iuris doctor” die hem in eigentijdse documenten toebedeeld wordt, maakt duidelijk dat hij meer bepaald rechtsstudies gedaan heeft. Na zijn studies heeft Gigli een

5. Dit huwelijksgedicht wordt handschriftelijk bewaard in Parijs, Bibliothèque Nationale, ms. lat. 8132, ff. 185^v-188^r. De versie voor Filibert van Savoie leest men in Torino, Biblioteca Nazionale, ms. F.V. 5, ff. 209^r-211^v; die voor Francesco della Rovere treft men aan in cod. Vat. Lat. 1682, ff. 240^r-242^v. Het gedicht wordt uitgegeven in appendix bij ons artikel: „Epithalames d'humanistes italiens pour des membres de la famille royale française”, in *France et Italie dans la culture européenne. Festschrift F. Simone* (Torino, 1979).

6. De voornaamste gegevens i.v.m. de biografie van Giovanni Gigli werden bijeengebracht in het artikel van R. Weiss, „Lineamenti di una biografia di Giovanni Gigli, collettore papale in Inghilterra e vescovo di Worcester (1434-1498)”, *Rivista di Storia della Chiesa in Italia*, I (1947), 379-89.

tijdlang te Rome vertoefd, in dienst van de curiekardinaal Marco Barbo (kardinaal van S. Marco, Venetië). De steun van zijn beschermheer en niet minder zijn vertrouwdheid met de Engelse taal en met de Engelse financiële milieus gaven in 1476 aanleiding tot zijn benoeming tot pauselijk ontvanger in Engeland. Zijn voortreffelijke humanistische scholing en zijn diplomatische kwaliteiten verzekerden hem niet alleen het vertrouwen van de respectieve pausen Sixtus IV en Innocentius VIII, maar ook dat van de Engelse vorsten Edward IV en vooral Hendrik VII, die hem meerdere diplomatieke opdrachten toevertrouwde. Toch kon de gunst die de Engelse koning Gigli betoonde hem niet in Engeland weerhouden. In 1490 besloot hij naar Rome terug te keren, doch hij bleef de belangen van Engeland bij de H. Stoel behartigen: om zijn verdiensten tegenover de Engelse natie benoemde Hendrik VII hem in overleg met de paus in 1497 tot bisschop van Worcester. Zonder ooit persoonlijk zijn diocees te hebben betreden, stierf Gigli tenslotte te Rome op 25 augustus 1498.

De laatste jaren nu van Gigli's verblijf in Engeland vielen samen met de consolidatie van de Tudor-dynastie door Hendrik VII. Langs zijn moeder, Margaret Beaufort, zelf een achterkleindochter van Jan van Gent, de stamvader van het huis Lancaster, had Hendrik Tudor, zoon van Edmond Tudor (graaf van Richmond), de rechten van Lancaster op de Engelse troon geërfd. Hendrik kende een bewogen jeugd, getekend door de verbitterde en onophoudelijke strijd tussen de huizen van Lancaster en York om de Engelse troon⁷. Na de zege van York bij Tewkesbury in mei 1471, waardoor Edward IV de kroon definitief heroverde op Hendrik VI uit het huis van Lancaster, ging Hendrik Tudor met zijn oom Jasper Tudor in ballingschap. Het toeval wilde dat hun schip landde op de kust van Bretagne. Daar werden zij in bescherming genomen door hertog Frans II. Bij de wederrechtelijke troonsbestijging van Richard III in 1483 vermeerderden de kansen van Hendrik op de Engelse kroon. Na een mislukt komplot tussen Pierre Landois, de vertrouwensman van de hertog van Bretagne en Richard III, om Hendrik Tudor uit te leveren, vluchtte deze laatste met zijn aanhang verder naar Frankrijk. Van daaruit bereidde hij zijn definitieve inval in Engeland voor. De beslissende slag leverden de legers van Hendrik en Richard III met elkaar bij Bosworth op 22 augustus 1485. Richard sneuvelde in een persoonlijk gevecht tussen zijn getrouwen met de lijfwacht van Hendrik Tudor. Nog op het slagveld werd Hendrik door zijn soldaten met de kroon

7. Voor de biografie van Hendrik Tudor, zie J. Gairdner, *Henry the Seventh* (London-New York, 1899), en S. B. Chrimes, *Henry VII* (London, 1972).

van Richard tot koning van Engeland gekroond. Dit gebeuren werd door tijdgenoten geïnterpreteerd als een uitdrukking van de goddelijke voorzienigheid, en aldus kreeg het koningschap van Hendrik VII onmiddellijk een charismatische draagwijdte. Aanvankelijk kon de jonge koning de uitleg van zijn providentiële uitverkiezing goed gebruiken. Zijn koningschap had nog ondiepe wortels, en werd van verscheidene zijden belaagd. Hendrik en zijn opvolgers hadden er alle belang bij dat het monsterachtig karakter van Richard III dik in de verf werd gezet, en dat anderzijds de goddelijke zending van de Tudor-dynastie benadrukt werd. Stilaan groeide aldus de figuur van Richard III in de literatuur en in de historiografie van de volgende eeuw uit tot het prototype van de sluwe tiran, en deze voorstelling kulmineert in de tragedie van Shakespeare, *Richard III*⁸.

De officiële kroning van de koning greep plaats op 30 oktober 1485, en op 7 november konfirmeerde het parlement plechtig de wettigheid van Hendriks koningschap. Nadien werden voorbereid-selen getroffen voor zijn huwelijk met de dochter van Edward IV, Elizabeth van York: tot dit huwelijk had Hendrik Tudor zich onder ede verbonden tijdens een bijeenkomst met zijn getrouwen in de kathedraal van Rennes op Kerstdag 1483. Vóór het huwelijk echter kon voltrokken worden, moest het onder Richard III uitgevaardigde parlementair dekreet betreffende de onwettigheid van de kinderen van Edward IV, nietig verklaard worden⁹.

Daar de toekomstige echtelingen verwant waren in de vierde graad, was daarenboven een pauselijke dispensatie voor hun huwelijk onontbeerlijk. Giovanni Gigli trad op als verdediger voor Hendrik VII in de zaak die aanhangig werd gemaakt bij de pauselijke legaat, Jacobus Pasarella, bisschop van Imola¹⁰. Gigli schreef ook een brief aan paus Innocentius VIII, waarin hij de jonge vorst ten zeerste aanbeval, en zijn voorgenomen huwelijk als basis voorstelde voor vrede en eendracht in het Britse koninkrijk. De voorlopige dispensatie werd verleend door de legaat op 16 januari 1486, en twee dagen later greep het huwelijk plaats. Op 2 maart werd dan de pauselijke bulle uitgevaardigd die de dispensatie moest

8. De evolutie van de voorstelling van Richard III en het benadrukken van de providentiële voorbestemming van Hendrik VII in de literatuur worden behandeld door A. R. Myers, „Richard III and Historical Tradition”, *History, the Journal of the Historical Association*, 53 (1968), 181-202. Dit artikel werd heruitgegeven in *The Historical Association Book of the Tudors*, ed. J. Hurstfield (London, 1973), pp. 11-44. Zie ook A. Hanham, *Richard III and his Early Historians, 1483-1535* (Oxford, 1975).

9. Chrimes, *Henry VII*, p. 66.

10. Voor de dokumentatie omtrent de dispensatieverlening, zie Chrimes, *Henry VII*, pp. 330-331 (Appendix D: The Papal Dispensation for the Marriage of Henry VII and Elizabeth, 1486).

bekrachten, en op 27 maart verscheen een bulle, waarin de rechten van Hendrik VII en van zijn erfgenamen op de Engelse troon bevestigd werden.

Omtrent de voltrekking van de huwelijksceremonie zijn vrijwel geen details bekend. In zijn *Vita Henrici septimi* alludeert de hofdichter Bernard André uit Toulouse slechts in vage termen op de algemene volksvreugde en op de praal van de feestelijkheden¹¹.

Het voornaamste dokument dat omtrent deze gebeurtenis tot ons is gekomen, is dit epithalamium van Giovanni Gigli. Het is bewaard in de British Library, cod. Harley 336, ff. 70^r-82^r¹². Het gedicht wordt voorafgegaan door een brief van Gigli aan Richard Fox, bisschop van Winchester en bewaarder van het geheim zegel, en door een traktaatje over het eerbiedigen van de vasten, dat Gigli opgedragen heeft aan John Russell, bisschop van Lincoln.

Zoals het epithalamium van Statius voor het huwelijk van zijn vriend Arruntius Stella met de mooie Violentilla, valt het gedicht van Gigli hoofdzakelijk uiteen in twee taferelen.

Statius had in het eerste deel de mythologische voorgeschiedenis behandeld; Gigli van zijn kant schildert de politieke achtergrond. In de aanhef, die geheel op de aanvangsverzen van Statius' epithalamium gemodelleerd is¹³, laat de dichter Phoebus en de Muzen optreden. Hij vraagt zich verwonderd af voor wie hun lofzangen ditmaal bestemd zijn. Plots valt hem te binnen dat de langverwachte dag aangebroken is, waarop koning Hendrik VII zijn uitverkoren bruid Elizabeth tot vrouw zal nemen. Daarop verlaat de dichter de konventionele paden om het gedicht een meer persoonlijk karakter te verlenen. In dit eerste gedeelte is het er de dichter vooral om te doen een bijdrage te leveren tot de versteviging van Hendriks pas verworven positie. Daarom voert Gigli de koning zelf ten tonele: Hendrik heeft zopas de vrede en de

11. Cf. Bernardi Andreae *Vita Henrici VII*, in *Historia Regis Henrici Septimi a Bernardo Andrea Tholosate conscripta, necnon alia quaedam ad eundem regem spectantia (Memorials of King Henry the Seventh)*, ed. J. Gairdner, *Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores*, 10 (London, 1858), pp. 3-75 (p. 38).

12. Het handschrift, 238×177 mm (142×114 mm), moderne band, leder op karton, bevat 86 perkamenten folia, voorafgegaan door 2 moderne en 2 eigentijdse papieren folia, en gevolgd door 1 eigentijds en 2 moderne schutbladen van papier. Het was ooit in het bezit van Sir Simonds d'Ewes (1602-1650); op 4 oktober 1705 werd het verkocht aan Robert Harley, graaf van Oxford, en belandde, samen met diens ganse collectie, in het British Museum.

Zie i.v.m. dit handschrift C. E. Wright, *Fontes Harleiani. A Study of the Harleian Collection of Manuscripts preserved in the Department of Manuscripts of the British Museum* (London, 1972), pp. 131, 186.

13. Gigli, *epithalamium*, 1-2 (cod. Harl. 336, f. 70^r):

„Cui nova temptatis nunc pangere carmina, Muse?”.

Cf. Stat. *silv.* 1, 2, 2:

„Cui, Paeon, nova plectra moves humeroque comanti
Facundum suspendis ebur?”.

gerechtigheid in het rijk hersteld, en overweegt deze situatie te bestendigen in zijn nakomelingschap. Hij laat zijn gedachten gaan over alle Europese vorstenhuizen op zoek naar een geschikte bruid. Overal zou hij immers een welkome schoonzoon zijn, gezien zijn nobele afstamming die teruggaat op Dardanus, op het huis van Priamus en op Aeneas zelf. Dan verwijst de dichter naar de legende omtrent de stichting van het Britse vorstenhuis, zoals ze door de 12e-eeuwse monnik Geoffrey of Monmouth te boek werd gesteld¹⁴. Hij evoceert de mythische figuur van Brutus, kleinzoon van Ascanius, die na de onvrijwillige doodslag op zijn vader Silvius uit Alba Longa verbannen werd. Na vele omzwervingen, waarbij Brutus o.m. de Trojanen uit de slavernij van de Griekse koning Pandrasus bevrijdde, landde hij op de kust van Albion, en legde er de grondslag voor het Britse vorstenhuis.

Vervolgens rechtvaardigt Gigli de wettigheid van Hendriks koningschap: Hendrik kan niet alleen bogen op zijn erfrechten en op zijn beroemde voorvaderen, zowel in het Engelse als het Franse vorstenhuis, maar ook op zijn goddelijke uitverkiezing. Zijn moed, zijn krijgskunde, zijn rechtvaardigheidsgevoel, zijn wijsheid, en niet in het minst zijn knap uiterlijk bestemden hem a.h.w. van nature voor het koningschap voor, en deze providentiële voorbestemming werd aan eenieder duidelijk geopenbaard, toen Hendrik op het slagveld bij Bosworth tot koning gekroond werd.

Na zijn – trouwens voor dichters klassieke – vrees te hebben geuit dat de lof van zijn vorst de grenzen van zijn kunnen te boven gaat, schetst de dichter de zitting van het parlement, waarin de wettigheid van Hendriks koningschap gesanctioneerd wordt, en waarin de hoge vergadering de koning met aandrang vraagt zijn onder ede beloofde huwelijk met de erfgename van het huis van York niet langer uit te stellen¹⁵. Daarop laat de dichter opnieuw de vorst zelf aan het woord. Hendrik verzekert het parlement van het naleven van zijn belofte, opdat de band die de erfgenamen van de twee vorstenhuizen verbindt tot voorbeeld moge strekken van het volk en de grondslag zou mogen vormen voor de vrede en eenheid in het rijk.

14. *The 'Historia regum Britanniae' of Geoffrey of Monmouth, with Contributions to the Study of its Place in Early British History by A. Griscom, together with a Literal Translation of the Welsh Manuscript n° LXI of Jesus College, Oxford*, by R. E. Jones (London-New York-Toronto, 1929).

15. De werkzaamheden van het parlement, dat geopend was op 7 november 1485, werden besloten op 16 december van hetzelfde jaar met een plechtig verzoek tot de koning om het in uitzicht gestelde huwelijk te laten voltrekken. Cf. S. Anglo, „The Foundation of the Tudor Dynasty. The Coronation and Marriage of Henry VII”, *The Guildhall Miscellany*, II, 1 (September 1960), pp. 3-11.

Na aldus ongeveer de helft van zijn gedicht te hebben gewijd aan de verheerlijking en corroboratie van Hendriks koningschap, gooit de dichter het over een andere boeg. Vanaf v. 198 begint het meer traditionele gedeelte van het *epithalamium*, waarin de dichter teruggrijpt naar een aantal *topoi* uit de antieke liefdes- en huwelijksliteratuur.

Eerst schetst hij hoe de liefdegloed bijna ongemerkt het hart van de jongeman binnensluipt, om daarna zijn ganse gemoed in te palmen. Dag en nacht wordt hij gekweld door het beeld van zijn jonge bruid, waarvan hij vooralsnog gescheiden leeft. Hij weigert alle voedsel en kan zich slechts aan de liefde laven. Noch het krijgsbedrijf, noch de jacht kunnen hem enige afleiding bezorgen, en alles wat hem onder de hand komt tekent hij met haar naam.

In deze passage weerklinken duidelijk de aanvangsverzen van Claudianus' *epithalamium* voor de jonge keizer Honorius, waarin de liefdeszieke vorst op een analoge manier ten tonele wordt gevoerd. Een gelijkaardig beeld van de door Amor getroffen vorst vonden wij in het huwelijksgedicht dat de Dalmatische dichter Matthaëus Andronicus in 1502 schreef voor het huwelijk van Ladislaus II van Hongarije met de Franse edeldame Anne de Foix¹⁶. Klassiek in deze passage is het beeld van de kwijnende minnaar, waarvan OV. *ars* 1, 729-738 ongetwijfeld de meest illustratieve en toonaangevende passage is. Al even geijkt in deze kontekst is de koppeling van liefde aan algemene lusteloosheid, terwijl de jacht en de krijgskunst als veelgeprezen remedies tegen Amor werden beschouwd.

Niet klassiek, zelfs anti-klassiek, is hier echter de voorstelling, waarbij de liefde van Hendrik voor Elizabeth niet door de scherpe gouden pijl van Cupido tot ontbranding wordt gebracht, maar wel a.h.w. natuurlijk voortvloeit uit de genegenheid en de bekommernis van de vorst voor zijn volk. Ook in de daaropvolgende toespraak van de bruid tot haar toekomstige gemaal vloeien dergelijke klassieke en niet-klassieke kentrekken ineen. In het traditionele huwelijkslied wordt het bruidje getekend als het argeloze jonge meisje dat door Hymen, Venus of de *pronuba* moet aangemaand worden haar schroomvalligheid af te leggen, en toe te geven aan de hartstocht van de onstuimige bruidegom. In Gigli's *epithalamium* lijkt de figuur van de bruid eerder gemodelleerd op de

16. Matthaëus Andronicus Tragurinus, *Epithalamium in nuptias Vladislai Pannoniarum ac Boemiae regis et Annae Candaliae reginae* (Venetië, Bernardinus Venetus de Vitalibus, 1502); moderne editie door L. Juhász in de reeks „Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum, saecula XV-XVI (Leipzig, 1933), pp. 9-10, vv. 140-188.

Heroiden van Ovidius; tot driemaal toe¹⁷ horen wij ook een echo uit Ovidius' *Epistulae* in deze laatste passage (vv. 232-256), waarin de bruid de jonge vorst met aandrang aanspoort het huwelijk te voltrekken, opdat beider jeugd niet in eenzaamheid en onvruchtbaarheid verloren zou gaan. Elizabeth hanteert hier zelf de epikurische argumenten, waarmee Venus in het epithalamium van Statius de mooie Violentilla aanzet in te gaan op de smeekbeden van haar aanbidder.

De dichter beschrijft verder hoe het verloofde meisje de lange, lange wachttijd doorbrengt met zingen en met het in zijde verweven van Hendriks naam¹⁸. Daaraan wordt een einde gesteld door de dichter zelf, die de rol speelt van bode en aan de prinses het goede nieuws brengt van de pauselijke dispensatie. Onmiddellijk daarna wisselt de dichter van functie: zoals Catullus in *carm.* 61 steekt hij zich a.h.w. in de huid van de ceremoniemeester. Hij maant de koninklijke bruid aan zich rijkelijk te tooien met parels en juwelen. Dan ontvouwt zich voor het oog van de lezer het luisterrijke schouwspel van de huwelijksceremonie, die door Phoebus, de zonnegod, met een bijzonder glansrijk licht wordt omstraald. De beschrijving van de drukte omheen het koninklijk paleis herinnert enigszins aan Statius' *silvae* 1, 2, 229-237. Daarop ziet de lezer de koninklijke bruidsstoet voorbij trekken. De vorst, vergezeld van de groten van het rijk, wacht op de drempel van de kathedraal zijn koninklijke bruid op, schitterend tussen haar gevolg als de maan tussen de sterren en als de roos van Paestum tussen de lelies en de overige bloemen.

Deze twee klassieke vergelijkingen treffen wij o.m. ook aan in Claudianus' epithalamium, vv. 243-247¹⁹. Vooral de tweede vergelijking is bij Gigli uitgewerkt tot een juweeltje, en zij vormt meteen het poëtisch hoogtepunt van het gedicht. Inspelend op de

17. Gigli, *epithalamium*, v. 234 (cod. Harl. 336, f. 76^r):

„Gaudia quid differs, rex o pulcherrime regum”;

cf. OV. *epist.* 19, 3:

„Longa mora est nobis omnis, quae gaudia differt”;

v. 238: „Certe ego iam tua sum, nec te capit altera coniunx”;

cf. OV. *epist.* 2, 103:

„Quid precor infelix? Iam te tenet altera coniunx”;

v. 248: „Tolle moras: tua te rogitat tristisque precatur / Elisabet”;

cf. OV. *epist.* 4, 147:

„Tolle moras tantum properataque foedera iunge.”

18. Zo ook bracht, volgens Ov. *epist.* 19, 37-38 Hero de tijd van wachten op Leander met weven door.

19. Claud., 10, 243-247:

„Haec modo crescenti, plenae par altera lunae:

Assurgit ceu forte minor sub matre virenti

Laurus et ingentes ramos olimque futuras

Promittit iam parva comas; vel flore sub uno

Ceu geminae Paestana rosae per iugera regnant.”

emblemata van Lancaster en York, respectievelijk de rode en de witte roos, verheerlijkt de dichter de blankroze schoonheid van de bruid²⁰. Zij roept het subtiele roze op van de roos uit Paestum, dat tussen rood en wit zweemt, en dat meesterlijk geschilderd wordt in Ausonius' *De rosis nascentibus*, vv. 11-18²¹. Ook in Dracontius, *Romulea*, 6, 7-10 en 7, 42-47 wordt die unieke kleur van de roos uit Paestum bezongen²². Vervolgens grijpt de echt-verbintenis plaats. Bruid en bruidegom worden luid door het volk toegejuicht en overstelpt met de klassieke wensen van vrede, eendracht en rijke kinderzegen. De dichter schildert de overvloedige pracht van het banket, waarop geen schuine moppen weerklinken, maar dat opgeluisterd wordt door de beroemde verhalen uit de Britse nationale geschiedenis. Zoals in Claudianus (10, 190 sqq.) maakt ook hier oorlogsgeweld plaats voor zang en dans; de „tuba”, de krijgstrompet, laat zich alleen nog gebruiken om de vrede te bezingen. Stilaan loopt de dag op zijn einde. De jongelui morren om het te snelle verloop van de tijd, terwijl de bruidegom de zon haar al te trage omwenteling verwijt. De invektieve van de minnaar tegen de tijd, zowel tegen de talmende dag als tegen de haastige nacht, was gemeengoed in de antieke literatuur. In het epyllion van Musaeus, Grieks auteur uit de vijfde eeuw p. C., verbeiden de geliefden Hero en Leander on-

20. Gigli, *epithalamium*, 347-353 (cod. Harl. 336, ff. 78^v-79^r):

„Illa nitet inter comites qualis cum lucida Phoebe
Nocte serena micat interque minora vagatur
Sidera, vel qualis flores et lilia mixta

350. Inter Pestanis rosa mollibus eminent ortis,
Que nec purpureo tota est infecta rubore,
Alba neque est penitus, gemino sed mixta colore
Et rubet atque nitet, color est tamen unus in illa.”

21. Auson., *De rosis nascentibus*, 11-18:

„Vidi Paestano gaudere rosaria cultu
Ex oriente novo roscida Lucifero.
Rara pruinosi canebat gemma frutetis
Ad primi radios interitura die.
Ambigeres, raperetne rosis Aurora ruborem
An daret et flores tingeret orta dies.
Ros unus, color unus et unum mane duorum:
Sideris et floris nam domina una Venus.”

22. Drac., *Romul.*, 6, 7-10:

„Et violis ornate comas, dent alba coronas
Lilia mixta rosis: candor pallorque ruborque
Crinibus insidat qui vernat in ore puellis.”

Drac., *Romul.* 7, 44-47:

„Floribus ex variis textat per prata coronas
Lilia mixta rosis socios violasque hyacinthis;
Purpuret et niteat gemmae pallente rubore
Sardoasque iuuet rosulis Sitifensibus herbas.”

geduldig de zonsondergang²³. In Claudianus' epithalamium duren zowel de dagen als de nachten te lang voor de jonge Honorius, zolang hij van zijn geliefde gescheiden blijft.

De afscheidszang vóór het bruidsvertrek is zeer sober gehouden. In de verzen 454-455 ontwijkt Gigli met opzet de allegorische taal uit de krijgskunst, die in dit onderdeel van het epithalamium graag gebruikt werd, en konventioneel zal worden in de 16e eeuw²⁴; in dit opzicht kan men hem zowat beschouwen als een voorloper van Edmund Spenser, die in zijn epithalamium alle geweld en gewee-klaag uit de huwelijksnacht weert²⁵.

Reminiscenties aan het vierde boek van de *Aeneis* en aan Claudianus' bruidslied voor Honorius²⁶ vloeien ineen in de wens dat spoedig een kleine „Richemundiades" (Richmond was het voorvaderlijk slot van de Tudors) zou mogen geboren worden, die als opvolger van zijn ouders de dynastie zal bestendigen.

Het huwelijksgedicht wordt besloten met een envoi van Gigli aan de koning, waarin de dichter hem smeekt niet minachtend neer te zien op dit gedicht, dat a.h.w. het voorspel vormt voor een groter epos, waarin de heldendaden van de vorst zullen beschreven worden²⁷. Deze laatste verzen onderstrepen nogmaals het propa-

23. Het gebruik van deze topos in de klassieke literatuur wordt behandeld door U. Frings, *Claudius Claudianus, Epithalamium de nuptiis Honorii Augusti*, Beiträge zur klassischen Philologie, Heft 70 (Meisenheim am Glan, 1975), pp. 38-39.

24. Ook Edmund Spenser verwerkte in zijn *Epithalamion* deze gemeenplaats, vv. 278-287:

- „Ah when will this long weary day have end,
And lende me leave to come unto my love ?
280. How slowly do the houres theyr numbers spend ?
How slowly does sad Time his feathers move ?
Hast thee O fayrest Planet to thy home
Within the Westerne fome :
Thy tyred steedes long since have need of rest.
285. Long though it be, at last I see it gloome,
And the bright evening star with golden creast
Appeare out of the East."

Deze en de volgende passage werden overgenomen uit *The Poetical Works of Edmund Spenser*, Edited with Critical Notes by J. C. Smith and E. De Selincourt. With an Introduction by E. De Selincourt (London - New York - Toronto, 1960¹⁸), pp. 579-584.

25. Vv. 334-337 :

- „Let no lamenting cryes, nor dolefull teares,
Be heard all night within nor yet without :
Ne let false whispers, breeding hidden feares,
Breake gentle sleepe with misconceived dout."

26. Verg. *Aen.* 4, 328-329 :

- „....., si quis mihi parvulus aula
Luderet Aeneas, qui te tamen qre referret."

Claud. 10, 340-341 :

- „Sic uterus crescat Mariae ; sic natus in ostro
Parvus Honoriades genibus considat avitis."

27. In dit opzicht sluit Gigli nog dicht aan bij de rederijkerspoëzie. Ook de ballade van de 15e-eeuwse Engelse rederijker John Lydgate (c. 1370-1450) „On

gandistisch karakter van het gedicht. Zoals de epithalamia in Italië als statussymbool fungeerden voor de opklimmende bankiers- en koopmansgeslachten, zo ook strekte het gedicht van Gigli tot verheerlijking van een nieuw heersersgeslacht.

* * *

Aldus opende Gigli de rij humanistische epithalamia in Engeland. Een goede twintig jaar later, nl. in 1508, schreef de sekretaris van Hendrik VII, de Italiaanse humanist Pietro Carmeliani uit Brescia, een gedicht ter ere van de (later verbroken) verloving tussen prinses Mary en Karel van Luxemburg, de latere keizer Karel V²⁸.

Het jaar daarop, in 1509, dichtte nog een andere Italiaan, Andreas Ammonius, een huwelijksgedicht voor Hendrik VIII en Catharina van Aragon²⁹.

Deze dichters zouden al spoedig navolging vinden: anderen grepen de gelegenheid aan om aanvankelijk in Latijnse en later in Engelstalige huwelijksliederen vorsten en mecenasen te bejubelen, en meer bepaald de nieuw gecreëerde adel meer aanzien te verlenen.

Een hoogtepunt in deze traditie vormt ongetwijfeld het epithalamium van Edmund Spenser (1595), waarin op onnavolgbare wijze de traditionele topoi uit de huwelijksliteratuur verweven worden tot een persoonlijke hulde aan zijn eigen bruid.

Gloucester's Approaching Marriage" – een sterk politiek getint gelegenheidsgedicht geschreven naar aanleiding van het huwelijk van hertog Humfrey van Gloucester met Jacoba van Beieren – besluit met het verzoek aan de bruid, deze nederige hulde niet af te wijzen. Cf. *The Minor Poems of John Lydgate. Edited from all Available MSS., with an Attempt to establish the Lydgate Canon*, by H. N. MacCracken. Text Re-Read with the MSS. by Merriam Sherwood, II (London - New York - Toronto, 1961²), pp. 601-608.

Deze ballade kan bezwaarlijk een epithalamium genoemd worden. De dichter beperkt er zich hoofdzakelijk tot een lofzang op het huwelijk als een door God gewilde instelling, die de vrede en eendracht onder de mensen bewerkstelligt. Bruid en bruidegom worden gelijkgesteld met een ganse rij antieke helden en heldinnen, en hun verbintenis wordt vergeleken met het symbolische huwelijk van Mercurius met Philologia.

28. „*The Spousells*” of the Princess Mary, daughter of Henry VII to Charles Prince of Castile, A.D. 1508. First Printed by Pynson in two Editions, English and Latin. Edited from Unique Copies by J. Gairdner, Camden Miscellany, IX (London, 1893).

29. *Andreae Ammonii Carmina omnia. Accedunt tres epistolae nondum editae*, a cura di C. Pizzi, Nuova Collezione di testi umanistici inediti o rari, 13 (Firenze, 1958), pp. 20-23.